

LUNDS
UNIVERSITET

Språk- och litteraturcentrum

Översättarutbildningen

EXAMENSARBETE VT 2018

MAGISTER I ÖVERSÄTTNING

DEL 2: ANALYS

Semantik på molekylnivå

Översättning av medicinsk text för sakkunniga

Författare:

Hanna Kiviniemi Köngäs

Handledare:

Ingela Johansson, spanska

Henrik Rahm, svenska

Sammandrag

Första delen av denna uppsats består av översättningen av en vetenskaplig artikel om sjukdomen rosacea, publicerad 2016. I den andra delen analyseras den medicinska spanska källtexten enligt Hellspong & Ledins textanalysmodell. Resultatet av textanalysen ligger sedan till grund för överväganden inför översättningen och valet av översättningsstrategi som för den aktuella texten blev en funktionell strategi med fokus på ordens och termernas betydelseinnehåll. I översättningskommentaren analyseras och diskuteras några av de semantiska svårigheterna som uppstått under översättningsprocessen: nollekvivalens, närbesläktade ord och synonymer samt polysemi. Översättningsprocessen är komplex, och problemen varierar beroende på texttyp. I denna uppsats fokuseras på översättningen av en medicinsk vetenskaplig text skriven för sakkunniga och de specifika problemen (framförallt semantiska) som är relaterade till texttypen. Medicinsk översättning är komplicerat, och processens huvudsakliga fokus hamnar ofta på termer och det medicinska fackspråket. Termöversättning kräver mycket tid och efterforskning, och det gäller att vara uppmärksam på alla betydelsekomponenter för att hitta den rätta pusselbiten.

Nyckelord: översättning, spanska, medicinsk terminologi, fackspråk, semantik, sakkunnig

Engelsk titel: The molecules of semantics: Translating medical texts for professionals

Innehåll

Sammandrag	2
Innehåll	3
1 Inledning	4
2 Källtexten	5
2.1 Kontext	5
2.2 Den röda tråden	6
2.3 Exakthet, saklighet och informationstäthet	7
2.4 Vetenskaplig text med inslag av sannolikhet, behövlighet och engagemang	10
2.5 Syntes	13
3 Inför översättningen	14
4 Översättningskommentar	16
4.1 Terminologi och fackspråk	16
4.2 Det medicinska språket och riktlinjer	17
4.3 Översättning av medicinskt språk – det semantiska pusslet	18
4.3.1 Nollekvivalens – hur löser man lexikala luckor?	18
4.3.2 Synonymer eller närbesläktade ord – när en betydelsekomponent kan göra hela skillnaden	21
4.3.3 Polysemi – att välja den rätta betydelsen	25
5 Avslutande ord	28
Referenser	29

1 Inledning

Den första delen av den här magisteruppsatsen på översättarutbildningen vid Lunds universitet består av en översättning av en längre medicinsk text från spanska till svenska. Denna andra del av uppsatsen utgörs av tre olika delar. Jag inleder med en källtextanalys där jag tillämpar både teoretiska och praktiska kunskaper från utbildningen för att på djupet granska den text som jag ska arbeta med under översättningsprocessen. I källtextanalysen har jag använt mig av Hellspong och Ledins textanalysmodell (1997). Därefter följer ett kapitel om överväganden inför översättningen där jag med utgångspunkt i textanalysen lokaliserar potentiella översättningsproblem samt väljer en övergripande strategi. Här har jag utgått från Lita Lundquists bok (2013) samt Rune Ingos fyra språkliga aspekter (2007, s. 20). I den tredje delen, översättningskommentaren, lyfter jag fram och diskuterar specifika översättningsproblem som uppstått med fokus på den semantiska aspekten: nollekvivalens, närbesläktade ord och synonymer samt polysemi.

Källtexten är en vetenskaplig artikel om sjukdomen rosacea som är skriven av en grupp specialister inom dermatologi. Författarna ingår i CILAD som är en organisation för dermatologer från spansk- och portugisisktalande länder. Artikeln är hämtad från förlagets webbplats och publicerades 2016 i en medicinsk tidskrift. Texten valdes ut främst på grund av sin aktualitet. Rosaceaforskningen är inte så utbredd i världen, och artikeln sammanfattar den befintliga forskningen samt ger rekommendationer för hur sjukdomen ska diagnostiseras och behandlas. Textens fackspråkliga, specifika och lite tunga stil antyder att den är skriven av sakkunniga för sakkunniga. Det intressanta är att se var svårigheten ligger att översätta just en sådan specialiserad medicinsk text till svenska.

2 Källtexten

2.1 Kontext

En text blir till i ett sammanhang. Den språkliga och sociala miljön som en text skapats i påverkar hur vi läser och förstår den. Källtexten i denna uppsats är skriven på spanska i en mycket specialiserad verksamhet. CILAD, *el colegio Ibero Latinoamericano de Dermatología*, är en organisation för dermatologer med cirka 4 000 medlemmar från 23 olika spansk- och portugisisktalande länder. Organisationen bildades 1948 i Havanna, Kuba och har idag sitt säte i Buenos Aires i Argentina. Organisationen skapades med syftet att utveckla dermatologin inom de medicinska vetenskaperna. Man ville få till stånd ett utbyte och samarbete mellan dermatologer och en utveckling av utbildningen inom området.

Organisationen har genom åren arbetat med olika insatser för att nå sina mål. Man har bl.a. utvecklat utbildningen och dermatologens yrkesroll, publicerat artiklar och böcker, anordnat event, skapat mötesplattformar och spridit information genom digitala utskick, nyhetsbrev och tidskriften *Medicina Cutánea Ibero-Latino-Americana*. Tidskriften ges ut av förlaget Medigraphic i Mexiko som är specialiserat på biomedicinska och vetenskapliga texter. Tidningen ges ut tre gånger per år i både tryckt och digital form, och finns tillgänglig på internet för medlemmar i CILAD, så mediet är begränsat. Dock kan artikeln också hittas på förlagets webbplats där den är öppen för alla. Artikelns sändare är en blandad grupp av specialistläkare som ingår i CILAD, och man kan säga att både gruppen av läkare och organisationen är sändare. Det mycket specifika språkbruket och den vetenskapliga stilen i artikeln tyder på att de tänkta mottagarna är andra specialister och läkare i världen. Relationen mellan sändare och mottagare skulle då vara relativt symmetrisk, eftersom båda sidorna har kunskaper inom medicin och makten att påverka forskningen. Koden är smal och medicinsk, vilket innebär att texten kan vara svår att förstå för en läsare som inte har medicinska kunskaper. Diskursen är vetenskaplig och medicinsk. Det speglas delvis i språket, delvis i hur texten bygger på vetenskapliga genrer i sin struktur och sitt upplägg. Texten är uppbyggd på det sedvanliga sättet av sammandrag, inledning, metodbeskrivning, genomgång av ämnet och

diskussion, avslutning samt referenslista. På tidningens webbplats finns dessutom instruktioner till författarna samt färdiga mallar för hur en artikel ska byggas upp. Där uppmanas författarna att följa *Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals*, riktlinjer som är skrivna av *International Committee of Medical Journal Editors* (ICMJE). Varje artikel revideras sedan av två granskare och ska godkännas av en förlagskommitté före publiceringen (Medicina Cutánea Ibero-Latino-Americana, u.å.).

Artikeln syftar till att på ett vetenskapligt sätt sammanfatta den befintliga forskningen kring rosacea (beskriva och utreda), för att kunna ge nya rekommendationer för hur sjukdomen ska hanteras och sprida denna information (informera) till läkarkollegor i världen. Artikeln baseras på befintlig forskning kring sjukdomen, och det åskådliggörs i den horisontella intertextualiteten. I texten finns öppna hänvisningar till flertalet andra studier, forskare och organ som NRSEC, Cochrane och FDA. Även den vertikala intertextualiteten till andra vetenskapliga artiklar är tydlig i textens språkbruk och upplägg.

2.2 Den röda tråden

Textens makrotema är rosacea. Texten är monotematisk, vilket innebär att temat rosacea följer texten som en röd tråd från början till slut och olika aspekter av sjukdomen behandlas. Makrotemat markeras explicit i huvudrubriken, i några underrubriker och genom positionering i första styckets första mening. Temat upprepas sedan frekvent i början av första stycket i nästan varje avsnitt. De olika aspekterna kan ses som mikrotema som knyter an till det överordnade temat. De markeras genom rubriceringar som till exempel definition, epidemiologi, diagnostisering och klassifikation. Avsnittet om differentialdiagnoser skiljer sig från de övriga avsnitten genom att det är indelat i underrubriker och handlar om andra sjukdomar som kan likna rosacea. Dock bibehålls anknytningen till det överordnade temat genom att rosacea jämförs med dessa sjukdomar. Den explicita rubriceringen och positioneringen kan relateras till den vetenskapliga genren som kräver en genomtänkt struktur och tydlighet.

Även textens disposition är grundad i temat. Texten som helhet har framförallt en additiv temadisposition, vilket innebär att en aspekt i taget av det överordnade temat genomgås och rubrikerna markerar de olika aspekterna. Texten har i vissa delar en

specificerande disposition, dvs. att man går från det mer allmänna till det mer specifika. På makronivå inleder man med att beskriva sjukdomen översiktligt, därefter definierar man den och beskriver dess spridning. I efterföljande avsnitt går man från det allmänna till det specifika med diagnostisering, klassifikation och patogenes, vilket också speglas i språket som blir mer specifikt med en frekvent användning av facktermer, räkneord och initialord som gör texten svår och komplex. Även på mikronivå kan man se en specificerande disposition i vissa avsnitt. Textens dispositionsmönster är ett resultat av den vetenskapliga genrens, och tidskriftens, krav på struktur och upplägg. Det specificerande dispositionsmönstret kan delvis ha att göra med ämnet som behandlas; den medicinska vetenskapen är uppbyggd av många delar och verkar på många nivåer. En sjukdom måste ses ur olika perspektiv: på makronivån tittar man på en befolkning, spridningen, individen, och på mikronivån tittar man på yttre symtom, inre symtom, organen, cellerna, molekylerna osv. Jag menar att ämnets karaktär delvis styr hur texten disponeras.

2.3 Exakthet, saklighet och informationstäthet

En text består alltid av ord, men den intressanta frågan i en textanalys är vilken typ av ord. Ett sätt att få fram en texts svårighetsgrad och informationstäthet är att räkna ut nominalkvoten. Jag valde ut tre avsnitt, räknade samtliga substantiv och egennamn och dividerade med antalet verb (med undantag av participformen). Nominalkvoten blev 3,6, och det kan jämföras med den genomsnittliga siffran 1,6 för vanlig svensk tidningstext (Lagerholm 2008, s. 250). Den höga nominalkvoten indikerar att texten har många fler substantiv än verb, och eftersom substantiv är en informationstät ordklass så blir följaktligen texten mycket informationstät. Många av substantiven i denna text är dessutom fackord och hör till området medicin: *rosácea, dermatólogo, epidemiología, telangiectasias, histopatológico* osv. Många av fackorden har sitt ursprung i latinet och grekiskan, men det förekommer även engelska lånord som *flushing, rash, licorice, off-label, Toll-like, IPL, split-face*. Engelska termer används frekvent i medicinska texter och speglar engelskans status inom området. De engelska termerna integreras och lexikaliseras ofta i de nationella språken, och jag skulle våga påstå att så sker i ganska hög grad inom det medicinska språket.

Orden i texten är långa jämfört med svenska siffror, där ett långt ord består av fler än 7 bokstäver och ett överlångt ord av fler än 14 bokstäver (Hellspong & Ledin, 1997, s. 71). Det är viktigt att notera att det mest ändamålsenliga hade varit att jämföra ordlängden i källtexten med statistik för andra spanska texter för att få en rättvisande bild. Men då jag inte lyckats finna sådan statistik för spanskan använder jag mig av svenska siffror för att ge en ungefärlig bild av den relativa ordlängden i texten. Några långa och överlånga ord i texten är *inflamatoria, dermatólogo, centrofacial, telangiectasias*. Det förekommer också en hel del sammansatta ord som, *oligosintomáticas, eritematotelangiectasia, linfocitocitario, perivascular, metaánalisis, fotoprotección*. Långa ord och framförallt sammansatta ord har snävare betydelseomfång, vilket betyder att de är mer precisa i sin denotation. Många långa och sammansatta ord ger en specifik textstil som är förknippat med fackspråk och vetenskapliga texter, där exakthet och tydlighet är viktigt. En annan faktor som bidrar till textens specifika karaktär är förekomsten av räkneord, framförallt i avsnitten om epidemiologi och behandlingar där man med exakthet vill ange statistiska procentsatser och medicinens exakta doser. De vanligt förekommande initialorden som exempelvis *NRSEC, NRS, RET, RPP, ECD, ROS, FDA* vittnar om att vi har att göra med en fackspråklig text. Initialorden förklaras alltid första gången som de uppträder och används sedan genomgående i texten, och detta tyder på att de används främst i förtätande syfte.

Genom att göra stickprov i texten och räkna på fundamentlängd i meningarna kunde jag snabbt se att de flesta meningarna har högertyngd, (40 av 51 analyserade meningar), vilket kan underlätta läsningen och förståelsen av en annars informationstät text. Meningarna byggs ut efter det finita verbet och blir ofta mycket långa. Meningarnas längd beror många gånger på samordningar och uppräkningsfraser, men det finns också en hel del utbyggda nominalfraser och prepositionsfraser:

Uppräkning (understruken):

Desde 2002, el NRSEC señala que el diagnóstico debe ser considerado cuando los individuos tienen en sus ojos uno o más de los siguientes signos o síntomas: aparición de ojos llorosos o enrojecidos, sensación de cuerpo extraño, ardor o escozor, sequedad, picazón, fotosensibilidad, visión borrosa, telangiectasias en la conjuntiva y borde de los párpados, eritema periocular y palpebral. (r. 412)

Sedan år 2002 har NRSEC fastställt att diagnostisering bör övervägas när individerna uppvisar ett eller flera av följande symtom eller kliniska tecken i ögonen: rinnande ögon, rödsprängda ögon, skavande känsla, sveda eller brännande smärta, torrhet, irritation, ljuskänslighet, oskarp syn, telangiectasier i bindhinnan och i ögonlockets kanter, erytem runt ögon och ögonlock.

Utbyggda nominalfraser (nomen i fetstil) och prepositionsfraser (prepositioner understrukna):

Estas recomendaciones han sido elaboradas por expertos dermatólogos de diferentes países de Latinoamérica con base en la discusión y análisis de la evidencia sobre el diagnóstico y tratamiento de la rosácea en la bibliografía existente. (r. 9)

Dessa rekommendationer har utarbetats av specialister inom dermatologi från flera latinamerikanska länder och har sin grund i granskningen av, och diskussionen kring, den aktuella forskningen som finns publicerad gällande diagnostisering och behandling av rosacea.

Det förekommer också en del vänstertunga meningar med långa fundament, men oftast är meningarna långa just för att de är utbyggda både höger om och vänster om det finita verbet (verbet i fetstil och understruken) med nominalfraser, prepositionsfraser, uppräkningsfraser och inskott:

En la revisión de Cochrane del año 2015 [*NOM.FRAS*], si bien aparecen diez estudios que basan la clasificación en los subtipos de rosácea [*INSKOTT*], en los últimos años han aparecido publicaciones de autores como Blount, Pelletier, Del Rosso, Elweski, Lanoue y Goldemberg [*UPPRÄKNING, PREP.FRAS*], que consideran los signos y síntomas como formas oligosintomáticas o combinadas para la evaluación de la severidad y la elección del tratamiento. (r. 229)

Även om det i Cochranes granskning från 2015 finns tio studier som baserar klassifikationen på de kliniska typerna av rosacea, så har det på senare år dykt upp publikationer av författare som Blount, Pelletier, Del Rosso, Elweski, Lanoue och Goldemberg som ser på de kliniska tecknen och symtomen som oligosymtomatiska former eller kombinationsformer vid bedömningen av svårighetsgraden och valet av behandling.

Långa meningar tillsammans med fackord, räkneord och initialförkortningar gör texten tung och svårläst i vissa delar.

Pronomen i första och andra person brukar användas för att befolka en text i det svenska språket och för att skapa närhet till mottagaren och leder ofta till begripligare texter (Lagerholm 2008, s. 112). I spanskan uttrycks subjekt oftast genom verbändelser istället för pronomen, vilket leder till färre pronomen generellt i det spanska skriftspråket. Källtexten har nästan inga utskrivna personliga pronomen eller verbändelser i första eller andra person. Däremot kan man se en frekvent användning av den spanska *se*-konstruktionen som kan översättas med pronomenet 'man' eller s-form. Författarna blir explicit synliga endast i början av texten där alla namn står uppräknade och i allra sista stycket där man använder vi-form:

Deseamos que estas recomendaciones [...] som betyder 'Vi önskar att dessa rekommendationer [...]'. I övrigt är texten inte befolkad. Några exempel på den opersonliga stilen är:

han sido elaboradas por	har utvecklats av/har blivit utvecklade av
se reconoce	man medger
se ubica	man placerar
se realizaron dos estudios	man genomförde/genomfördes två studier
se describen	beskrivs/man beskriver
se puede definir	kan definieras

'Man' används i texten för att få till en objektiv och saklig stil där fokuset ligger på ämnet och inte personerna. 'Man' är ett vagt pronomen och kan syfta på olika saker och i denna text syftar man oftast på den medicinska forskarvärlden, experter, FDA, och ibland är författarna inkluderade och ibland inte. Användningen av de opersonliga konstruktionerna och avsaknaden av pronomen är typiska drag för vetenskapliga genrer och ger en opersonlig och saklig stil.

2.4 Vetenskaplig text med inslag av sannolikhet, behövlighet och engagemang

Källtexten är utredande och beskrivande och utgörs till största del av faktiska påståenden.

Men man kan finna en del icke-faktisk modalitet (står i fetstil i exemplen nedan):

Möjlighet/sannolikhet:

Esta baja prevalencia en la piel de color **podría estar** relacionada con la dificultad del diagnóstico [...] (r. 155)

Den låga prevalensen hos mörkhyade **kan (skulle kunna) vara** relaterad till svårigheter med att diagnostisera dessa hudtyper [...]

La rosácea infantil es un trastorno poco frecuente, no reconocido y **probablemente** subdiagnosticado.

Rosacea hos barn är ovanligt, ej erkänt och **troligtvis** underdiagnostiserat.

Behövlighet:

En la práctica diaria, **es necesario** [...] tomar en cuenta el impacto emocional [...] (r. 1262)

I den dagliga praxisen, **är det nödvändigt** [...] att uppmärksamma den emotionella påverkan [...]

Entre los cuidados generales, **se debe considerar** el uso de un limpiador facial suave, hidratantes reparadores de barrera y una adecuada fotoprotección. Los productos **no deben** contener aditivos irritantes e idealmente deben ser cosméticamente agradables para el sujeto. (r. 645)

Som en del av den allmänna hudvården **bör man beakta** användningen av en mild ansiktsrengöring, fuktighetsbevarande krämer som reparerar hudbarriären och ett lämpligt solskydd. Produkterna **bör inte** innehålla tillsatser som kan irritera, och det bästa är om de även har gynnsamma kosmetiska effekter för individen.

Önskan:

Deseamos que estas recomendaciones **sean** [konjunktiv] un aporte a la investigación de la rosácea [...] (r. 1273)

Vi önskar att dessa rekommendationer **blir/är/vore** ett bidrag till forskningen kring rosacea.....

Möjlighet eller sannolikhet hör ihop med textstrategin gardering, det vill säga att man garderar sig mot sanningshalten. Det är en vanlig strategi i vetenskapliga texter som kräver en balans mellan faktiska påståenden och sannolikhetsmodalitet. Det finns mycket inom forskning som inte är utrett och helt säkert, och då bör författaren signalera detta. En god balans mellan påståenden och sannolikhetsmodalitet ökar ofta trovärdigheten, eftersom det visar författarens förståelse för forskningens komplexitet.

Behövlighetsmodaliteten hör ihop med textens syfte som är att ge nya rekommendationer kring sjukdomen. Uttryck som 'man bör', 'det är nödvändigt', 'det är viktigt' är ganska självklara. Det spanska verbet *deber* kan betyda både 'ska' och 'bör', och båda uttrycker modalitet för behövlighet, men i olika grad. I min tolkning och överföring av texten valde jag det mildare 'bör' eftersom textens syfte är att ge rekommendationer (inte riktlinjer). Genom att välja det mildare uttrycket signalerar man respekt för mottagaren av texten, dvs. man använder sig av en försiktighetsstrategi (Hellspong & Ledin 1997, s. 166). En sådan försiktighetsstrategi kan man ana i textens sista stycke som också uttrycker modalitet för önskan med verbet *deseamos* (vi önskar) plus konjunktiven *sean* (vore). Genom ordvalet vill man här signalera att man på ett ödmjukt sätt vill förmedla artikeln och rekommendationerna till resten av forskarvärlden och hoppas att det mottages väl.

Attityd handlar om vad sändaren har för inställning till olika frågor, och det kan uttryckas med modala uttryck eller värdeord som kan vara plus- eller minusord. Den här texten har få värdeord, dock kan man urskilja författarnas inställningar i några uttryck och ord (står i fetstil nedan):

Contar con una escala de gradación de severidad... **resulta apropiado y de utilidad** [...] (r. 211)

Los antecedentes familiares de rosácea y la coexistencia de lesiones a nivel ocular **orientan fuertemente** hacia el diagnóstico de rosácea infantil [...]

[...] los factores que precipitan o mejoran los episodios de eritema **son primordiales** para establecer el diagnóstico definitivo.

Al momento de evaluar al paciente, **es importante** que el médico identifique [...] (r. 445)

[...] por lo tanto, la protección solar diaria resulta **esencial** en el tratamiento de esta entidad. (r. 691)

Las cremas hidratantes **son importantes** en el tratamiento de la rosácea. (r. 653)

[...] son **particularmente interesantes** en el tratamiento [...]

PDL [...] que permite **excelentes** resultados [...]

El uso de IPL **es de gran importancia** en el tratamiento [...]

Det är **ändamålsenligt och användbart** att ha en graderingsskala för symtomens svårighetsgrad [...]

Tidigare fall av rosacea i familjen och samtidig förekomst av ögonlesioner **pekar starkt** mot en rosaceadiagnos hos barnet [...]

[...] de faktorer som påskyndar eller förbättrar erytemutbrotten är **av yttersta vikt** för att kunna ställa en definitiv diagnos.

Vid bedömningen av en patient är det **viktigt** att läkaren identifierar [...]

[...] därför är solskydd dagligen en **viktig** del av behandlingen.

De fuktighetsbevarande krämerna är **viktiga** i behandlingen av rosacea.

[...] är **särskilt intressanta** vid behandling [...]

PDL [...] som ger **utmärkta** resultat [...]

Användningen av IPL är **mycket viktigt** vid behandlingen [...]

Ord som ändamålsenlig, viktig och intressant är lämpliga och vanliga i vetenskapliga texter, medan mer vardagliga ord eller alltför värdeladdade ord inte är brukliga i genren. Genom valet av ord och deras styrka kan författarna på ett subtilt sätt ge uttryck för sin inställning. I källtexten hade författarna exempelvis kunnat använda det lite mer neutrala 'bra resultat' eller det lite mer överdrivna 'otroliga resultat' istället för det valda uttrycket *excelentes resultados* (utmärkta resultat). Ordet *excelentes* (utmärkta) är starkare än 'bra' och signalerar till läsaren att här vill man framhäva något. Författarna markerar vilka delar som de anser vara viktiga att uppmärksamma genom att välja lagom värdeladdade ord, som får en effekt hos läsaren. Värdeladdade ord enligt Per Lagerholm är ett tecken på engagemang och en vilja att påverka.

Men i vetenskapliga texter gäller det att hitta en bra balans; alltför många värdeladdade ord kan skada trovärdigheten och alltför dämpat ordval kan ge intryck av brist på engagemang (Lagerholm 2008, s. 96). Författarna av denna text har lyckats bra med denna balans.

2.5 Syntes

Källtexten har sin grund i den vetenskapliga medicinska genren och riktar sig till andra specialister inom området, och det kan man särskilt se i den smala medicinska koden som används i artikeln. Den röda tråden är sjukdomen rosacea, och olika aspekter av sjukdomen behandlas i textens avsnitt. Texten är strukturerad och tydlig, och följer en additiv temadisposition som i vissa delar är specificerande pga. ämnets karaktär. Den språkliga formen ger texten en nominal karaktär; substantiv dominerar och de är ofta långa, överlånga eller sammansatta, vilket ger texten en specifik stil. Till detta bidrar också räkneorden, fackorden och initialorden. De många substantiven gör också texten mycket innehållstät och även om meningarna är framförallt högertunga, så är texten relativt svårläst. Meningarna är ofta mycket långa med utbyggda nominalfraser, prepositionsfraser, inskott och uppräknningar. Uttryck för personliga pronomen i första och andra person är nästan obefintliga, medan användningen av pronomenet 'man' och opersonliga uttryck är frekvent. Det ger texten en opersonlig, objektiv och saklig karaktär. Faktisk modalitet dominerar, vilket är väntat för genren, men även modalitet för sannolikhet och behövlighet förekommer. Några värderande uttryck används, men det råder en fin balans mellan engagemang och objektivitet.

3 Inför översättningen

Översättning är en komplicerad process, och den ser olika ut beroende på vilken text man arbetar med. Under översättningsprocessen uppstår situationer där översättaren måste göra val ur olika språkliga aspekter. För att underlätta processen är det lämpligt att man börjar med en grundlig källtextanalys och lär känna texten, och därefter väljer en global översättningsstrategi som sedan blir utgångspunkten för de lokala strategierna under översättningsarbetet. Dessa strategier inom översättningsteorin handlar om måltextens frihet respektive exakthet i relation till källtexten. Vid en imitativ strategi bevaras källtextens stil, ton och språk vid överföringen till målspråket för att ge både källspråks- och målspråkläsaren samma läsupplevelse. Vid en funktionell strategi strävar man efter att översättningen ska ha samma (eller annan bestämd) funktion i den nya kontexten (Lundquist 2013, s. 36 ff). Den aktuella källtexten är en innehållsbetonad vetenskaplig text med många facktermer. Artikeln är skriven för specialister med syftet att beskriva och informera. I en översättning av en innehållsbetonad text blir det viktigaste uppdraget att föra fram betydelseinnehållet på ett korrekt och exakt sätt till mottagaren. Fokus ligger på semantisk ekvivalens, och det uppnås genom en precis fackterminologi (Lundquist 2013, s. 51). Jag valde en funktionell global strategi för översättningen eftersom det är en medicinsk fackspråklig text, och det viktigaste är att betydelseinnehållet (semantiken) överförs till korrekt och god svenska samt att textens informativa funktion bevaras. Det kan jämföras med skönlitterära texter där stil och ton ofta blir det huvudsakliga fokuset vid översättning.

Rune Ingo skriver om de fyra språkliga grundaspekterna som en översättare bör beakta i sitt arbete: struktur, semantik, varietet och pragmatik (2007). Jag använde mig av de fyra aspekterna för att lokalisera potentiella översättningsproblem som skulle kunna dyka upp under processen. Pragmatik handlar om textens funktion i dess nya kontext och om relationen mellan språket och språkbrukaren. Artikeln har samma syfte och funktion i både källspråks- och målspråkskulturen, men målspråket är svenska och kulturen är Sverige. Eftersom översättningen inte var beställd av en uppdragsgivare fick jag välja en hypotetisk mottagare, nämligen andra sakkunniga. Den tänkta mottagaren har likvärdiga kunskaper som författarna och förväntas ha vana av vetenskapliga artiklar och det medicinska språket, vilket innebär att

det inte krävdes några större pragmatiska ingrepp i översättningen. Jag behövde inte anpassa det vetenskapliga språket, förenkla eller förklara medicinska termer eller namn. Endast i några få avsnitt har jag förtydligat/förklarat begrepp för att undvika missförstånd.

Semantik handlar om språkets betydelseinnehåll. Jag insåg tidigt att det här skulle bli den viktigaste aspekten under översättningen. Jag skulle behöva förmedla betydelseinnehållet med exakthet och noggrannhet till mottagaren, och eftersom den hypotetiska mottagaren är specialist så skulle jag behöva använda facktermer istället för allmänord. Under översättningsprocessen fick jag lägga mest tid på den medicinska terminologin. Svårigheterna bestod i att greppa innebörden av termerna, hitta lämplig motsvarighet på rätt stilnivå, hantera lexikala luckor, polysemi samt göra olika val relaterade till ordens betydelseinnehåll.

Struktur handlar om språkens grammatiska struktur. Oavsett typ av text ska en översättning alltid vara idiomatisk på målspråket, och för att kunna åstadkomma en idiomatisk svenska vid en översättning från spanska krävs en hel del strukturella ingrepp. Språken är relativt olika i sin uppbyggnad och är baserade på olika skrivtraditioner och normer. Spanska texter har ofta långa och komplicerade meningar, fler inbäddningar, mer ordvariation, andra principer för interpunktion och kräver i regel större läsaransvar. I Sverige har vi däremot författaransvar, och skriven text ska vara vårdad, enkel och begriplig enligt klarspråksriktlinjerna, vilket bl.a. innebär att man ska undvika långa, krångliga meningar och onödig variation samt ta hänsyn till mottagaren. Dessa skillnader språken emellan har till följd att man ofta får välja en funktionell strategi för den strukturella aspekten för att målspråket ska bli idiomatiskt. Under översättningen fick jag lägga ner en hel del arbete på att omstrukturera långa källtextmeningar till svenska utan att förlora någon aspekt i överföringen.

Varietet handlar om olika språkformer, stil och ton och bestäms av textens ändamål. Källtexten har en fackspråklig, vetenskaplig och objektiv stil som jag i översättningen ville bevara för att texten även av de svenska läsarna skulle uppfattas som trovärdig och objektiv.

Min övergripande strategi blev funktionell med störst fokus på semantisk precision och ett idiomatiskt målspråk.

4 Översättningskommentar

Det mest frekventa och tidskrävande problemet under översättningsprocessen var hanteringen av det medicinska språket. Fokus i denna fördjupande del blir på semantiken, närmare bestämt ordens och facktermernas betydelseinnehåll. Jag inleder med två övergripande avsnitt om terminologi, fackspråk och det medicinska språket. I den därpå följande analysdelen riktar jag in mig på problemen som uppkom under översättningen av den medicinska texten. Jag definierar de specifika problemen, analyserar och diskuterar mina översättningslösningar och motiverar varför jag har valt just dem. Jag har begränsat och delat in problemområdena i nollekvivalens, närbesläktade ord och synonymer samt polysemi.

Till min hjälp i översättningen använde jag mig av allmänna och medicinska ordböcker, Snomed (ett internationellt begreppssystem), databasen Mesh och andra webbsidor. Utöver det har jag läst medicinska parallelltexter från bl.a. Fass, Läkemedelsverket, Läkartidningen och NetdoktorPro.

Med en fördjupning i översättningsarbetet ser man snabbt hur komplex processen egentligen är; det uppstår många valsituationer, och det handlar nästan aldrig om svart eller vitt, utan mer om fin balansgång mellan olika språkliga aspekter.

4.1 Terminologi och fackspråk

Med hjälp av språket kan vi kommunicera med varandra på många plan och i olika situationer. Hur språket används är delvis beroende av situationen; vi varierar språket efter kontexten. Olika situationer kräver ord med olika precisionsnivåer. I ett vanligt samtal mellan vänner kan man använda allmänna ord och uttrycka sig vagt utan större problem. I en situation där två medicinska experter ska diskutera fram en diagnos och behandlingsform för en patient ser språket däremot helt annorlunda ut, eftersom situationen kräver det. Om man i en sådan situation använder vaga uttryck och ungefärliga ord kan missförstånd uppstå, vilket kan leda till allvarliga konsekvenser. En **term** är ett ord som används inom ett fackområde, är erkänd av fackmän och står för ett begrepp som alla inom området är överens om. Termer

underlättar kommunikationen mellan fackmän och ger exakthet, tydlighet och i slutändan en effektiv kommunikation. Två andra termer som förekommer i terminologiläran är begrepp och referent. **Begrepp** är den mentala föreställningen eller vetskapen som vi har om en sak eller företeelse (tankevärlden), och **referent** är saken eller företeelsen i verkligheten (den verkliga världen), och termen blir den språkliga benämningen på denna sak eller företeelse (språkvärlden) (Fogelberg & Petersson 2006, s. 27-28). I skriften *Fackspråk eller fikonspråk* skriver Terminologicentrum (TNC) att en bra term är etablerad bland fackmän, precis, entydig, gärna kort, självförklarande och anpassad till det svenska språksystemet (2016, s. 9-10). Det bästa är om en term endast står för ett begrepp inom ett fackområde, men i verkligheten är det inte alltid på det viset. Därför är det viktigt att termers betydelser fixeras och blir konstanta så att deras innebörd inte varierar från ett tillfälle till ett annat.

Rune Ingo skriver att **fackspråk** är skapade språkformer med egen terminologi och egna traditioner. I dessa språk är stilen inte det viktiga utan den informativa funktionen, och därför blir semantisk precision och entydighet det man bör eftersträva vid översättning av dessa typer av texter. Översättning av fackspråk är svårt på grund av ett stort antal termer, invecklad språkstruktur, förekomsten av främmande ord och ämnets komplicerade natur. Översättningen kräver, utöver ämneskunskaper, användandet av hjälpmedel i form av sökmotorer, handböcker, faktaböcker, fackordböcker och termbanker. I vissa fall får man rådfråga en sakkunnig. Översättning av fackspråkliga texter kan delas in i två typer: fackspråklig översättning och popularisering, varav det senare innebär att texten får en mer allmänspråklig karaktär och riktas mot lekmän. Dessa två typer av översättning har sina egna översättningsproblem. Vid en popularisering måste man hitta en nivå mellan den sakkunniga och lekmannen, använda allmänord istället för termer och förenkla den invecklade språkliga strukturen. Vid fackspråklig översättning däremot är det viktigt med korrekt och exakt terminologi och en respekt för texttypens bruksnormer. (Ingo 2007, s. 224 ff.)

4.2 Det medicinska språket och riktlinjer

Riktlinjerna och råden i skriften *Medicinskt fackspråk i skrift* (2010) har utarbetats av Läkartidningen, Socialstyrelsen, Svenska Läkaresällskapets kommitté för medicinsk språkvård och TNC med målet att göra det medicinska språket enhetligt och exakt. Svenska

Läkarsällskapet har också utgivit boken *Medicinens språk* (2016), en handbok om språk och kommunikation inom det medicinska området. I den här uppsatsen och i översättningsarbetet har jag utgått från de råd och riktlinjer som anges i dessa skrifter. Det medicinska språket indelas traditionellt i: det vetenskapliga språket, allmänspråket och det medicinska arbetspråket (även kallad jargong). Det allmänspråkliga medicinska språket används i kommunikationen mellan läkare och patient/allmänhet, det medicinska arbetspråket används hälso- och sjukvårdspersonal emellan, och det vetenskapliga språket används av fackfolk i till exempel vetenskapliga artiklar som källtexten i denna uppsats. Riktlinjerna skiljer sig åt för de olika typerna, och enligt Fogelberg och Petersson ska det vetenskapliga språket vara exakt, enhetligt och entydigt. (Fogelberg & Petersson 2016, s. 22 ff.) Enligt TNC:s riktlinjer ska facktermer användas i facktexter, och termerna ska användas konsekvent. Svenska termer och stavning föredras om sådana finns, och tydlighet är viktigt (2010).

Det medicinska språket har av tradition alltid varit starkt präglad av latin och numera även av engelskan. En del termer av grekiskt ursprung finns också, huvudsakligen inom patologin. Men de senaste decennierna har det skett en försvenskning av det medicinska språket, vilket betyder att man föredrar svenska termer och svenska stavningsregler. Det märks inte minst i de råd och riktlinjer som ges idag. Man har förverkligat ett flertal språkprojekt samt vidtagit åtgärder med målet att skapa ett väl fungerande medicinskt vetenskapligt språk i Sverige. Det är viktigt att bevara den medicinska svenskan för att undvika att vi får en domänförlust inom området. Samtidigt kan man inte helt undvika latinets, grekiskans och engelskans påverkan på det medicinska språket.

4.3 Översättning av medicinskt språk – det semantiska pusslet

4.3.1 Nollekvivalens – hur löser man lexikala luckor?

Nollekvivalens, eller lexikal lucka som Rune Ingo kallar det, innebär att det inte finns en lexikonmotsvarighet i målspråket (2007, s. 162). Svårigheten i dessa fall blir att hitta en annan översättningsmotsvarighet som för fram hela eller delar av betydelsen. Det kan lösas på olika sätt: direktlån, översättningslån, ordbildning, parafrasering, förklarande uttryck, pragmatisk

motsvarighet eller utelämning. För att lösa den typen av översättningsproblem är det viktigt att man tar hänsyn till den språkliga kontexten och helheten. Jag har valt olika lösningar för nollekvivalensproblemen i källtexten:

cambios fimatosos (r. 63, 209, 226, 1250)	fymatösa förändringar (<i>översättningslån</i>)
apariencia fimatosa (r. 463)	förtjockad och knölig hud (<i>förklarande uttr.</i>)
periorificial (r. 325)	kring munnen och näsborrarna (<i>förklarande uttr.</i>)
blancos patogénicos (r. 744)	patogenetisk målmolekyl (<i>översättningslån + tillägg</i>)
blancos específicos (r. 1240)	specifik målstruktur (<i>semantiskt tillägg</i>)
Chibixao recipe (r. 680)	Chibixao recipe (<i>direktlån</i>)
off-label (r. 1015)	off-label (<i>direktlån</i>)

Uttrycket *cambios fimatosos* består av två ord varav *cambios* har en motsvarighet i svenskans 'förändringar'. Termen *fimatoso* hittas på Snomed, dock endast tillsammans med termen *rosacea* (fymatös rosacea). I övrigt går inte den svenska termen att finna i någon medicinsk ordbok. Det relaterade grekiska ordet *fyma* förklaras med 'knölig förändring' i Medicinsk miniordbok. Uttrycket förekommer i källtexten i en språklig kontext där man beskriver sjukdomens symtom. Med hjälp av parallelltexter om sjukdomen får jag fram att man här syftar på hudförändringar som gör huden tjock och knölig. Min lösning blir ett **översättningslån**, det vill säga att jag morfem för morfem översätter från källspråk till målspråk. Med tanke på att textens mottagare är andra sakkunniga som förväntas förstå innebörden av termen 'fymatös rosacea', så utgår jag ifrån att de även förstår vad symtomet fymatös förändring syftar på i denna kontext. Däremot valde jag en annan lösning för det liknande uttrycket *apariencia fimatosa*, som ordagrant översätts med 'fymatöst utseende'. Istället för en ordagrann översättning valde jag ett **förklarande uttryck**. Avsnittet där uttrycket förekommer karakteriseras av ett mer allmänt språkbruk med färre medicinska termer än i övriga textavsnitt, och därmed blir inte termen fymatös det bästa alternativet i kontexten. Min översättning, 'förtjockad och knölig hud', blir en beskrivning av utseendet och smälter in i den allmänspråkliga stilen i avsnittet. Översättningslösningarna för fram uttryckens betydelseinnehåll till mottagaren och anpassas till den språkliga stilen i kontexten.

Termen *periorificial* kan inte hittas i en vanlig spansk eller svensk ordbok. Däremot fanns ordet i ett engelskt lexikon. Termen är en sammansättning av det grekiska prefixet *peri* som betyder 'omkring' och det latinska *orificium* som betyder 'hål' eller 'kroppsoppning'.

Med engelskans hjälp förstod jag termens innebörd, men för att kunna välja en lämplig översättningsmotsvarighet behövde jag gå till kontexten. Termen förekommer i ett avsnitt där man skriver om papler och pustler som kan förekomma i olika delar av ansiktet. I parallelltexterna beskrivs papler och pustler som, utöver de vanliga områdena näsan, pannan, kinderna och hakan, kan förekomma runt mun och näsa, m.a.o. kroppsöppningar. Jag valde att använda mig av ett förklarande uttryck, i brist på en lämplig svensk översättningsmotsvarighet. Min översättning 'kring munnen och näsborrharna' förmedlar betydelsen på ett specifikt sätt, även om en term inte används.

Ordet *blancos* förekommer i två avsnitt i texten, först i form av *blancos patogénicos*, och i sista stycket *blancos específicos*. Ordet *blanco* kan betyda 'vit, ljus, lucka, mål, måltavla' m.m. Det är ett tydligt polysemt ord vilket försvårar tolkningen av ordets betydelse i kontexten och därmed översättningen. Jag började med termen *patogénico* som lätt kan blandas ihop med termen *patogeno* som betyder 'patogen' eller 'sjukdomsframkallande'. Termen *patogénico* utgörs av basen *patogenía* (patogenes) + suffixet *-ico* som står för 'i relation till'. Patogenes betyder 'en sjukdoms uppkomst och utveckling'. Om man slår ihop dessa delar får man 'x som står i relation till en sjukdoms uppkomst'. I en medicinsk ordbok söker jag på ordformen patogenetisk för att se om det överhuvudtaget existerar och får fram betydelsen 'bakomliggande orsak'. Termen förekommer också i flertalet artiklar i Läkartidningen med denna betydelse. För att reda ut ordet *blancos* betydelse fick jag undersöka kontexten. I det första avsnittet som handlar om medlet azelainsyra skriver man om katelicidin som är en proinflammatorisk peptid som spelar en roll i sjukdomens utveckling. I det avslutande stycket skriver man om läkemedel som är riktade mot specifika mål i kroppen som är inblandade i sjukdomens uppkomst. I Fass hittade jag ytterligare information om riktade mediciner och azelainsyra; *blancos específicos* syftar på specifika mål (celler, molekyler eller andra strukturer) i kroppen som läkemedel riktar in sig på i bekämpningen av en sjukdom. Min tolkning blev att molekylen katelicidin var just ett sådant mål som azelainsyran riktade in sig på eftersom den har en bidragande roll i sjukdomens patogenes. Det här exemplet åskådliggör hur komplexa problemen kan vara i översättningsprocessen; nollekvivalens, polysemi, snarlika ord, bristande fackkunskaper och det invecklade ämnet leder till att mycket tid måste läggas på att söka fakta, ord och termer samt läsa parallelltexter för att skapa sig en förståelse av ordets innebörd i dess kontext. Min översättningslösning är delvis ett översättningslån för termen *patogénico*, och delvis en **specialisering** för ordet

blancos. Man kan också kategorisera lösningen som ett **semantiskt tillägg** eftersom det tillkommer innehållskomponenter. Mål är ett ord med större extension än både målmolekyl och målstruktur, det är en så kallad hyperonym. Jag har lagt till betydelsekomponenter och skapat hyponymen målmolekyl för katelicidinet och det något vidare begreppet målstruktur. Jag valde denna lösning för att förtydliga, men också för att ordet mål inte var det bästa valet i den grammatiska strukturen i dessa avsnitt. Genom att använda de specifika formerna blev målspråket idiomatiskt och tydligare.

I två fall av nollekvivalens valde jag lösningen **direktlån**, vilket innebär att man lånar både form och innehåll från källspråket. Behandlingsavsnittet beskriver ett antal produkter och ämnen som kan användas vid rosacea däribland *Chibixao recipe*. Jag kunde inte finna någon som helst information om denna term varken i ordböcker eller handböcker, och en sökning på internet resulterade i irrelevanta sökträffar och kinesiska webbsidor. Genom att konsultera en kinesisktalande person fick jag veta att det var namnet på ett medel som används för behandling av sjukdomen rosacea i Kina (Marthinsson 2018). Jag valde alltså att behålla namnet och skriva en översättarens anmärkning med den information som jag hade fått. I läkemedelsavsnittet stötte jag på det engelska uttrycket *off-label* i den spanska källtexten, och vid en sökning insåg jag snabbt att det inte fanns någon svensk lexikonmotsvarighet. Uttrycket hade blivit en term i sin engelska form även i det svenska medicinska fackspråket. Jag behöll den engelska formen i översättningen och skrev en översättarens anmärkning om termens innebörd. Anmärkningen kan anses onödig med tanke på att den hypotetiska mottagaren är en sakkunnig, men jag valde den säkra lösningen att vara extra tydlig. En alternativ lösning hade varit att infoga en förklarande omskrivning i själva översättningstexten, vilket dock hade lett till en mycket lång mening, och komplicerat texten i onödan. Betydelseinnehållet i dessa två termer överförs på samma, om än något vaga, nivå som i källspråket.

4.3.2 Synonymer eller närbesläktade ord – när en betydelsekomponent kan göra hela skillnaden

Ett stilistiskt drag i det spanska språket är variationen av ord, vilket innebär en frekvent användning av synonymer i skrivna texter. Denna tendens kombinerat med förekomsten av

ord med näralliggande betydelser gör översättning av komplicerade ämnen än svårare. Om målet är att överföra exakta ordbetydelser till målspråket, så är det viktigt att man är uppmärksam på ordets alla betydelsebärande komponenter. Flera ord kan ha gemensamma betydelsekomponenter och kan i vissas fall även användas synonymt, medan andra ord är lika till formen men har betydelseskiljande komponenter. Som översättare bör man aldrig ta ordens betydelseinnehåll för given eftersom man då kan missa betydelser och riskerar en bristfällig översättning. I den spanska källtexten förekommer både synonymer och närbesläktade ord, och svårigheten blev att bedöma om orden användes som synonymer eller inte och vilken översättningsmotsvarighet som skulle väljas. Följande exempel belyser denna problematik:

patogeno – patogénico (r. 745)	patogen – patogenetisk
fotosensibilidad – fotosensibilización (r. 419, 833)	fotosensitivitet – fotosensibilisering
eritema – enrojecimiento – flushing (r. 37, 278, 71)	erytem - rodnad – tillfällig rodnad/flushing
efecto adverso – efecto colateral – efecto secundario – evento adverso (r. 737, 1073, 1000, 967)	biverkning, bieffekt

De snarlika termerna *patogeno* och *patogénico* som analyserades i föregående avsnitt 4.3.1 är ett exempel där betydelsebärande ändelser ändrar termernas innebörd, i det här fallet från 'sjukdomsframkallande' till 'något som har en roll i sjukdomens uppkomst'. De två termerna har överlappande betydelse och betydelseskilnaden må vara liten, men den finns där och kan vara relevant för den som arbetar inom medicinsk verksamhet.

Två andra termer som skapade en del frågetecken var *fotosensibilidad* och *fotosensibilización*. Till en början utgick jag ifrån att det var olika former av samma term, men vid närmare granskning fann jag betydelseskilnader. Båda termerna är sammansatta och består av förledet *foto* som kommer från grekiska *photo* som betyder 'ljus' samt ett efterled som ursprungligen kommer från latinets *sentio* som betyder 'känna, varsebli'. Det är efterledet som är intressant i denna analys. I Norstedts spanska ordbok översätts *sensibilidad* med bl.a. 'känslighet, ljuskänslighet'. Ordet *sensibilización* finns inte, men däremot verbet *sensibilizar* som betyder 'göra/bli känslig eller mottaglig'. I Medicinsk miniordbok

finns termen fotosensibilisering med betydelsen 'det faktum att vissa mediciner får huden att reagera ovanligt kraftigt på solbestrålning'. I Snomed har *fotosensibilización* en motsvarighet i svenskans 'fotosensibilisering', och *fotosensibilidad* blir 'fotosensitivitet'. Ytterligare efterforskningar förtydligade termernas innebörd; vissa mediciner kan ha en fotosensibiliserande verkan, dvs. att de gör huden extra känslig för solljus och då kallas biverkningen fotosensitivitet eller ökad ljuskänslighet. Här har vi återigen två termer som överlappar varandra vilket innebär att de har i princip samma betydelse, men det finns ändå en betydelseskiljande komponent; den ena termen (sensitivitet) är resultatet av den andra (sensibilisering).

Termerna *eritema*, *enrojecimiento* och *flushing* förekommer frekvent i texten eftersom de är typiska symtom för sjukdomen rosacea. Det är tre överlappande termer som mycket väl skulle kunna vara synonyma och översättas med 'rodnad'. Svårigheten bestod i att bedöma om de används synonymt eller om de faktiskt har olika betydelser i källtexten. *Eritema* översätts med 'erytem', och jag slog upp termen i Mesh ordlista där den står synonymt med 'hudrodnad' och med beskrivningen 'rodnader i huden till följd av kapillärstas'. Även i Medicinsk miniordbok förklaras ordet med 'hudrodnad'. *Enrojecimiento* betyder 'rodnad', och i Medicinsk miniordbok förklaras rodnad med 'ökad genomblödning av huden som ger en röd färg'. Termen *flushing* kommer från engelskan och har lexikaliserats i både det spanska och svenska medicinska språket. I Mesh står ordet som synonym till 'rodnad' och 'blodvallning' med beskrivningen 'övergående hudrodnad i ansiktet'. Min slutsats blir att termerna *eritema* (erytem) och *enrojecimiento* (rodnad) är synonyma, varav *eritema* är den fackspråkliga medicinska termen och *enrojecimiento* är den allmänspråkliga medicinska termen. Rodnad och erytem kan vara permanenta eller övergående och skiljer sig från flushing genom att flushing är en övergående rodnad som förvärrar erytemet vid rosacea. I källtexten är termen *eritema* mest frekvent och benämns som ett sjukdomssymtom. Termen *enrojecimiento* används i två avsnitt varav det ena karakteriseras av ett mer allmänt språkbruk, vilket kan förklara valet av ett mer allmänt ord. I det andra avsnittet förekommer rodnad ihop med ordet övergående och är en förklaring till termen flushing. Meningen lyder så här i min översättning: 'Vid utbrott förvärras erytemet av övergående hudrodnad, s.k. flushing' (r. 278). Här förekommer de tre termerna i samma mening och kan omöjligen översättas synonymt till endast rodnad. Min lösning blev att använda den svenska medicinska termen erytem för *eritema* och rodnad för *flushing* och *enrojecimiento*, med undantag för

meningen ovan, där jag bevarade ordet *flushing*. Motiveringen till att använda *rodnad* istället för *flushing* är att jag ville följa TNC:s riktlinjer och använda en svensk term, eftersom en sådan fanns. Man hade kunnat förtydliga termen *flushing* med att tillägga ordet övergående, och det hade blivit en mer exakt betydelse. Jag valde dock termen med större extension eftersom det inte alltid var tydligt att man syftade på en övergående *rodnad*.

Termerna *efecto adverso*, *efecto colateral*, *efecto secundario*, *evento adverso* skapade en hel del bekymmer under översättningen. Från början utgick jag ifrån att de användes synonymt och kunde översättas med 'biverkning' och att variationen av termer berodde på den spanska språkstilen. Men för att inte missa någon betydelse kollade jag upp termerna. Den enda termen som går att hitta i en vanlig ordbok är *efecto secundario* med översättningen 'biverkning, sekundär effekt'. Ordet *colateral* betyder 'sido-', *adverso* betyder 'ogynnsam' eller 'ofördelaktig' och *evento* betyder 'oväntad händelse'. Orden *biverkan*, *sekundär verkan*, *följdverkan* anges som synonymer till *biverkning*. *Biverkning* förklaras som 'en oavsedd (vanligen negativ) effekt av läkemedel' i Svensk ordbok. Jag tog hjälp av Snomed och slog upp samtliga termer mellan språken spanska - engelska - svenska vilket resulterade i de svenska termerna *biverkning*, *oönskad effekt* och *oönskad händelse*. Jag gör en informationssökning på internet och kontentan blir att *efecto adverso* är benämningen på alla ogynnsamma, oönskade reaktioner på läkemedel oavsett dos. Läkemedlens effekter kan indelas i tre typer: *efecto primario* som är den avsedda och önskade effekten för ett läkemedel, *efecto colateral* som är en oönskad, förutsebar effekt av läkemedlet som kan vara både positiv eller negativ och *efecto secundario* som är en oönskad, oförutsedd konsekvens av de två föregående typerna som kan vara positiv eller negativ. Samtliga termer är relaterade till läkemedelseffekter, och termen *efecto adverso* är ett överbegrepp eller ett samlingsnamn för *efecto colateral* och *efecto secundario* när dessa har en negativ effekt. Skillnaden mellan *efecto colateral* och *efecto secundario* är att den första är förutsebar och har med läkemedlets verkningsmekanism att göra, medan den andra är oförutsedd och en konsekvens av den första. Att överföra dessa betydelser till svenska komplicerades av att de hjälpmedel som jag använde mig av inte stämde överens. Läkemedelsverket, IATE, Norstedts spanska ordbok och Snomed hade olika förslag. Här har vi ett exempel på en situation där källspråket har flera överlappande termer, som även kan användas synonymt, medan målspråket har en term (visserligen med några synonymer), nämligen *biverkning*. Jag kan inte i det svenska språket hitta motsvarigheter med de specifika betydelser som spanskan har. På Läkemedelsverkets,

Fass och Europeiska läkemedelsverkets (EMA) webbplatser används endast ordet biverkning med det förklarande uttrycket 'oönskad effekt' och synonymen bieffekt. Den svenska termen biverkning har alltså en vidare extension och täcker fler betydelser. Översättningen blir inte exakt utan ger mottagaren utrymme till egen tolkning om vilken typ av biverkning som åsyftas. Om textämnet hade varit farmakologi och mottagarna farmakologer, hade det varit nödvändigt att skilja på de olika typerna av biverkningar i översättningen genom exempelvis förklarande uttryck. Med tanke på den aktuella källtextens ämne, syfte och funktion bedömde jag dock att den etablerade termen biverkning var tillräcklig.

4.3.3 Polysemi – att välja den rätta betydelsen

Polysemi handlar om flera, ofta relaterade betydelser hos ett och samma ord, och vid översättning kan det bli problematiskt att bedöma vilken betydelse som avses. Det krävs att man förstår ordets alla betydelser, tolkar betydelsen i den språkliga kontexten och väljer en lämplig översättningsmotsvarighet i målspråket som för fram källtextens betydelseinnehåll. Polysemi går emot terminologilärans ideal om att en term endast bör stå för ett begrepp, vilket ger den exakthet och tydlighet som man eftersträvar i fackspråkliga texter. I källtexten fann jag endast en polysem term, *diagnóstico*, som orsakade problem. De övriga polysemiproblemen var relaterade till återkommande polysema ord eller ord som tillsammans med annat ord bildade en term vars innebörd var okänd för mig.

diagnóstico (r. 1)	diagnos, diagnostisk, diagnostisera
inyección interpalpebral (r. 424)	konjunktival hyperemi
tratamiento tópico (r. 620)	lokalbehandling

Termen *diagnóstico* står med följande betydelser i Norstedts spanska ordbok: 'diagnostisk', 'diagnos' och 'undersökning'. *Hacer el diagnóstico* betyder ordagrant 'göra diagnos'. Svårigheten bestod i att veta i vilken betydelse termen används i källtexten och hur jag skulle överföra denna till svenska. I Svensk ordbok slog jag upp de olika formerna: diagnostik är 'vetenskapen om sjukdomsbestämning', diagnos är 'bestämningen av en sjukdom' (t.ex. att ställa en diagnos), diagnostisk är något 'som har med diagnostik att göra', diagnostisera är detsamma som 'att ställa en diagnos'. Med hjälp av diagnostisk kunskap (diagnostik) diagnostiserar man alltså, och resultatet blir en diagnos. Orden har en gemensam grund, men

betydelsen varierar något beroende på form. För att kunna bedöma i vilken betydelse *diagnóstico* användes fick jag gå till kontexten och titta närmare på de angränsande orden och syftning:

El objetivo de esta publicación es promover mejoras en la práctica del diagnóstico y tratamiento de los individuos con rosácea [...](r. 17)

Syftet med denna artikel är att förbättra praxisen för diagnostisering och behandling av patienter med rosacea [...]

I meningen ovan står att man vill förbättra praxisen för 'X och behandling av patienter'. Jag uteslöt formerna diagnostisk, diagnostik och diagnos eftersom min tolkning var att man syftade på 'arbetet med att ställa en diagnos'. Jag valde formen diagnostisering, ett verbalsubstantiv som passade bra ihop med substantivet behandling i nominalfrasen.

[...] los criterios que definen el diagnóstico de la rosácea como la presencia de eritema centrofacial persistente, las lesiones inflamatorias, los cambios fimatosos [...] (r. 1244)

[...] kriterierna för en rosaceadiagnos såsom permanent erytem centralt i ansiktet, inflammatoriska hudlesioner och fymatösa förändringar [...]

NRSEC [...] definió los criterios diagnósticos de la rosácea (r. 52)

NRSEC [...] definierade de diagnostiska kriterierna för rosacea

I första exemplet ovan ingår *diagnóstico* i nominalfrasen *el diagnóstico de la rosácea*, och den efterföljande uppräknings av sjukdomssymtom är kriterierna som definierar den. Symtom definierar en diagnos, och min lösning blir det sammansatta ordet rosaceadiagnos. I den andra meningen används *diagnósticos* istället som en adjektivisk bestämning till substantivet kriterierna och därav valet av formen diagnostisk. Den spanskan termen *diagnóstico* får i svenskan olika former och betydelser beroende på hur den språkliga kontexten ser ut.

Termen *inyección interpalpebral* förekommer i en uppräknings av symtom för okulär rosacea och har alltså med ögat att göra. Termen fanns varken i ordböcker eller i Snomed, så jag slog upp termen morfem för morfem. *Inyección* betyder 'insprutning, injektion, injicering', *palpebral* betyder 'ögonlocksregion' och prefixet *inter-* betyder 'mellan'. Men 'en injektion i ögat' kan inte vara ett symtom. Det visade sig att *inyección* är ett polysemt ord med

ytterligare betydelser, bl.a. betydelsen 'en tillströmning av blod' som också kallas hyperemi inom medicin. Termen *inyección* är delvis vad Rune Ingo kallar "falsk vän", vilket innebär att ordet har fonetisk likhet med det svenska ordet injektion, och man kan därför luras att tro att det är den betydelsen av ordet som avses. I kontexten hade termen dock betydelsen 'en blodtillströmning till ögat'. Varken mina kunskaper eller hjälpmedlen räckte till för att hitta den rätta medicinska termen på svenska. Jag fick till slut rådfråga en sakkunnig för att få hela termen korrekt och exakt översatt till konjunktival hyperemi (Gudmundsson 2018).

Termen *tratamiento tópico* står som rubrik till ett avsnitt som handlar om behandlingar. *Tratamiento* betyder 'bemötande' eller 'behandling', och *tópico* som är en polysem term kan betyda 'lokal, begränsad, trivial, utvärtes, kliché, fråga, ämne'. I avsnittet beskrivs olika medel i form av salvor, kräm och gel som kan användas vid rosacea genom att man applicerar dessa på huden i drabbade områden, och då ligger betydelsen 'utvärtes' nära till hands. Men *tratamiento tópico* kontrasteras också mot *tratamiento sistémico* som betyder 'systemisk behandling' och innebär oftast orala läkemedel som har en verkan i hela kroppssystemet. Enligt Läkemedelsverket är systemisk behandling motsatsen till lokal behandling. På Snomed ges motsvarigheterna 'kutan behandling' och 'lokal behandling'. Min uppgift blir nu att välja den lämpligaste termen av lokal, kutan eller utvärtes behandling. När man inte behärskar ett ämnesområde fullt ut blir det svårt att känna igen dess kollokationer, dvs. det typiska sättet att uttrycka sig på i olika situationer. På TNC:s webbplats hittar jag en termfråga om just dessa termer, där man skriver att läkemedel kan indelas i invärtes läkemedel och utvärtes läkemedel eller i lokala och systemiska (efter effekt och administreringssätt) (2016). Jag väljer bort utvärtes eftersom det är motsatsen till invärtes och inte systemisk behandling. Jag väljer också bort kutan eftersom spanskan har en motsvarighet i termen *cutáneo* som man har valt att inte använda i texten. Jag väljer termen lokalbehandling eftersom det är en etablerad term som används frekvent på flera medicinska webbplatser och står dessutom som motsats till systemisk behandling.

5 Avslutande ord

Jag valde att översätta en medicinsk text eftersom det är ett intressant och viktigt ämne, och jag ville få insikt i vilka svårigheter man ställs inför vid översättning av denna typ av texter. Resultatet av textanalysen lyfte fram en vetenskaplig strukturerad text med nominal stil och ett medicinskt språk som innehöll långa specifika ord varav en stor del var facktermer. Textens huvudsakliga syfte var att informera, och mottagaren var andra medicinskt kunniga. I motsats till skönlitteratur där bevarandet av ton och stil är viktigt vid översättning, blir betydelseinnehållet det viktigaste i informativa fackspråkliga texter. Att överföra korrekt och exakt betydelse är av yttersta vikt inom ett ämne som medicin där semantiska misstag kan få allvarliga konsekvenser. Jag valde därmed en funktionell strategi med huvudfokus på språkets betydelseinnehåll. Målet var att överföra exakta betydelser och textens funktion till målspråket, och jag är nöjd med resultatet. Översättningsprocessen var tidskrävande och delvis komplicerad. Mycket tid fick läggas på att söka information, ord och termer samt läsa parallelltexter. Översättningsarbetet kan närmast jämföras med att hitta och foga samman pusselbitar till en helhet.

Svårigheterna bestod bland annat av svåra termer som inte alltid hade en lexikonmotsvarighet, polysema ord, invecklade meningar och att uppmärksamma potentiella semantiska problem. Arbetet påverkades dessutom av olikheterna mellan språken, bristande ämneskunskaper samt brister i de hjälpmedel som använts under översättningen. Översättning handlar om att göra val och ofta gör man ett val ur en aspekt på bekostnad av en annan. Det är en svår balansgång och det blir inte perfekt, men valet och ansvaret är översättarens.

Arbetet med denna uppsats har ökat min medvetenhet om de potentiella översättningsproblemen som kan uppstå vid medicinsk översättning. Jag har lärt mig användbara tillvägagångssätt och fått kunskap om de hjälpmedel som finns till förfogande och hur de används på bästa sätt. Medicinsk översättning är inte en enkel sak men övning ger färdighet, sägs det.

Referenser

Material (källtext)

Troielli, Patricia et al., 2016: Actualización y recomendaciones para el diagnóstico y tratamiento de la rosácea en Latinoamérica. *Medicina Cutánea Ibero-Latino-Americana*. Vol. 44, (S1). Mexico City: Medigraphic.

Skriftliga källor

Fogelberg, Magnus & Petersson, Göran, 2006: *Medicinens språk*. 2. uppl., Stockholm: Liber.

Hellspong, Lennart & Ledin, Per, 1997: *Vägar genom texten: Handbok i brukstextanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Holm, Lisa, 2017: *Semantiska grundbegrepp* (kompendium/kursmaterial). Lund: Lunds universitet.

Ingo, Rune, 2007: *Konsten att översätta*. Lund: Studentlitteratur.

Lagerholm, Per, 2008: *Stilistik*. Lund: Studentlitteratur.

Lindskog, Bengt, 2004: *Medicinsk miniordbok*. 6. uppl., Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.

Lundquist, Lita, 2013: *Oversættelse: Problemer og strategier, set i tekstlingvistisk og pragmatisk perspektiv*. 3. uppl., Frederiksberg C: Forlaget Samfundslitteratur.

Malmquist, Jörgen & Lundh, Bengt, 2016: *Medicinska ord: Det medicinska språket: begrepp, definitioner, termer*. 6. uppl., Lund: Studentlitteratur.

Norstedts spanska ordbok, 1999: Norstedts. Stockholm: Norstedts Förlagsgrupp.

Nuopponen, Anita & Pilke, Nina, 2010: *Ordning och reda: Terminologilära i teori och praktik*. Stockholm: Norstedts.

Elektroniska källor

Berg, Mats, 2012: *Rosacea*. (2018-04-06)

www.netdoktorpro.se/hud-venereologi/medicinska-oversikter/rosacea/

European Medicines Agency (EMA), 2018. (2018-05-16) www.ema.europa.eu/ema/

(sökningar: *biverkning*)

Europeiska unionens institutioner, 2018: IATE – Eu:s flerspråkiga termbas. (2018-05-07)

<http://iate.europa.eu/SearchByQuery.do>

Fackspråk eller fikonspråk: Om naturvetares språk, 2016: Terminologikum TNC.

(2018-05-07) www.tnc.se/wp-content/uploads/2016/03/Fikonsprak.pdf

Instrucciones para los autores, u.å.: Medicina Cutánea Ibero-Latino-Americana.

(2018-04-06) www.cilad.org/archivos/Rev_Med_Cut/mc-instr.pdf

Karolinska institutet, 2018: Svensk MeSH. (2018-05-16)

<https://mesh.kib.ki.se/Mesh/search/?searchterm=>

Läkartidningen Förlag, 2018: Läkartidningen. (2018-05-16)

www.lakartidningen.se/Sok-arkiv/?f=q

Läkemedelsindustriföreningen (LIF), 2018: FASS. (2018-05-16)

www.fass.se/LIF/startpage?userType=2

(sökningar: *samtliga läkemedel i källtexten, deras effekter och biverkningar. Termer: riktade läkemedel, mål/målcell*)

Läkemedelsverket, 2018. (2018-05-16) www.lakemedelsverket.se/

(sökningar: *biverkning, systemisk behandling*)

Medicinskt fackspråk i skrift: Råd och riktlinjer, 2010: Terminologikum TNC et al.

(2018-05-19) www.tnc.se/wp-content/uploads/2016/03/Medicinskt_facksprk_i_skrift_2010-03-05-1.pdf

Merriam-Webster Incorporated, 2018: Dictionary by Merriam-Webster. (2018-05-16)
www.merriam-webster.com/

Rosacea, 2016: Medicinbasen. (2018-04-06) www.medicinbasen.se/dermatologi/rosacea/

Sinovum Media, u.å: Lexikon för svenska synonymer. (2018-05-08) www.synonymer.se

Snomed International, 2018: SNOMED International SNOMED CT Browser. (2018-05-16)
<http://browser.ihtsdotools.org/>

Socialtjänst och terminologi, 2003: Socialstyrelsen. (2018-05-07)
www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/10738/2003-123-31_200312331.pdf

Svenska Akademien, 2018: Akademiens ordböcker. (2018-05-16)
www.svenska.se/

Systemisk administrering, 2016: Terminologicentrum TNC. (2018-05-07)
www.tnc.se/termfraga/systemisk-administrering/

Wikimedia Foundation, 2018: Wikipedia. (2018-05-16)
<https://sv.wikipedia.org/w/index.php?search=&title=Special%3AS%C3%B6k&go=G%C3%A5+till> (*Wikipedia har inte använts som en primär källa, utan som ett verktyg i informationssökningen under översättning och analys*)

Övriga källor

Gudmundsson, Kristján, specialistläkare i radiologi, 2018: muntl. Telefonsamtal 2018-04-26

Marthinsson, Peter, 2018: E-post 2018-04-10